

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Liberalism and populism, a confrontation between the theory of democracy and the theory of social choice

Beus, J.W. de

Citation

Beus, J. W. de. (1984). Boekbespreking van: Liberalism and populism, a confrontation between the theory of democracy and the theory of social choice. *Acta Politica*, 19: 1984(2), 289-292. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3452507>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3452507>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

These are not faults which are easily corrected, but it must be recognized that they complicate the task of launching the NIEO and that they require much more serious and sustained attention from all governments, North and South than they have had heretofore. (p. 60).

De Belgische politicologe Marjo Hoefnagels vraagt zich af of inter-gouvernementele organisaties slechts instrumenten van nationale diplomatie zijn of 'meer' zijn dan de som van de lidstaten, een 'eigen' beleid voeren dat afwijkt van dat van de lidstaten. Zij komt tot de conclusie:

... that the present review has produced no signs of IGOs weakening the central position of the nation-states in the contemporary political system, despite their rapid growth in the last few decades. The results seem to support the thesis that IGOs reflect, rather than moderate, the existing power structures. Those who were, or are, optimistic about the role of IGOs as locomotives for change into a better world are likely to be disappointed. (p. 35).

In dit standpunt wordt zij bijgevallen door de Indiase hoogleraar M. S. Rajan die constateert dat de VN niet is opgezet als substituut voor het statensysteem, maar in tegendeel juist bedoeld om dienstbaar te zijn aan dat systeem.

Veel van de bijdragen in deze bundel gaan over de rol en de betekenis van de landen van de Derde Wereld binnen internationale organisaties. Ook op dit terrein is er sprake van veel teleurstelling en frustratie. Weliswaar beschikken de ontwikkelingslanden, bij voorbeeld in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, over een meerderheid van stemmen en kunnen zij de formele besluitvorming naar hun hand zetten, maar zij missen de politieke macht en de financiële middelen om hun belangen ook werkelijk de doorslag te doen geven. Ook de VN zijn er niet in geslaagd de kloof tussen rijke en arme landen effectief te verkleinen. In nogal wat stukken wordt in dit verband aandacht besteed aan de Nieuwe Internationale Economische Orde, waaraan ook door de rijke landen lippendienst wordt bewezen. Zij blijken echter – enkele uitzonderingen (Nederland, Zweden) daargelaten – nauwelijks bereid daarvoor de noodzakelijke offers te brengen. Terecht waarschuwt Rajendra Chandisingh ervoor alle ontwikkelingslanden over één kam te scheren. Hij maakt een onderscheid tussen de kapitalistische (de meeste ontwikkelingslanden), de niet-kapitalistische (Guinee, Tanzania, Somalië, misschien Algerije en Jamaica) en socialistische (China, Cuba, Noord-Korea en misschien Mozambique) ontwikkelingslanden en constateert terecht dat deze uiteenlopende belangen hebben in een eventuele NIEO. Het is jammer dat Annemarie Grosse-Jütte in een volgende bijdrage ('From Hierarchical to Egalitarian International Decision Structures: Non-aligned Policies in the United Nations System') het begrip 'niet-gebonden' zo ongenueanceerd hanteert; ook binnen de 'niet-gebondenheid' zijn er immers veel gradaties mogelijk. De Pool Jan Bielawski ('The Socialist Countries and the New International Economic Order') beperkt zich tot het weergeven van de officiële standpunten van de 'socialistische' wereld; dat maakt zijn bijdrage weinig interessant.

De Duitser Franz Ansprenger komt in zijn bijdrage over Namibië en de Apartheidspolitiek tot de verrassende these dat de Verenigde Naties het als hun doel zouden zien niet alleen de vrede te bewaren, maar ook verandering te brengen in de internationale orde (p. 197). Voor zover dat al waar is, geldt dat toch slechts voor sommige leden van de VN. De opzet van de VN maakt deze internationale organisatie in wezen status quo bevestigend. Wellicht is dat een van de redenen waarom sommigen zo teleurgesteld zijn in de werking van de organisatie. De oprichters van de VN hebben bewust de organisatie slechts beperkte mogelijkheden gegeven tot het institueren van vreedzame veranderingen in de wereld. Het kan dan ook nauwelijks verrassend genoemd worden dat de VN er niet in slaagt die veranderingen tot stand te brengen die buiten de VN in feite niet gewild worden.

P. R. Baehr

W. H. Riker, **Liberalism and populism, a confrontation between the theory of democracy and the theory of social choice**, W. H. Freeman and Company, San Francisco, 1982, 311 pp. f 50,-

Het laatste boek van Riker is een uitwerking van een APSA-paper dat hij in september 1978 presenteerde (van dezelfde APSA is Riker thans voorzitter). Riker probeert een synthese te vinden van de formele politieke-besluitvormingstheorie en de normatieve theorie van de democratie. Deze poging is een voorbeeld van wat Amsterdamse en Nijmeegse studenten in de politicologie vroeger confrontatiestudie noemden.

In het eerste hoofdstuk verdedigt Riker de mening dat er zowel democratische waarden als middelen zijn. De waarden zijn politieke deelname, vrijheid en gelijkheid. De middelen zijn allerlei democratische stemprocedures. In navolging van Dahls *Preface* maakt de auteur een onderscheid tussen liberalisme en populisme, al geeft hij een andere inhoud aan dit begrippenpaar dan Dahl (p. 14). Liberalisme vat een stemming op als een methode om politici te beheersen door hun bewind te onderwerpen aan periodieke verkiezingstoetsen. Populisme vat een stemming op als een methode om burgers direct te laten deelnemen aan wetgeving, die dan ook de vertaling is van de volkswil. Liberalisme en populisme geven ook een eigen uitleg aan de democratische waarden. Riker gaat hierop niet verder in maar werpt de vraag op welke interpretatie van stemmingen houdbaar is in het licht van de nieuwe politieke-besluitvormingstheorie. In het tweede hoofdstuk laat de schrijver zien dat een en dezelfde verdeling van standpunten van de kiezerspopulatie tot verschillende politieke eindbeslissingen kan leiden naar gelang de gebruikte stemprocedure. Voorbeelden hiervan zijn uitslagen van Amerikaanse presidentsverkiezingen die beïnvloed zijn door de aanwezigheid van een derde kandidaat (18 van de 39 uitslagen sinds 1824), het stembusakkoord van centrumpartijen in de parlementsverkiezingen van de vierde Franse republiek in 1951 en proefnemingen met verschillende stemprocedures toegepast op een bepaalde verdeling (Riker gebruikt de methoden van Bentham, Borda, Condorcet, Nash en de relatieve meerderheids-

regel). De eerste tekortkoming van de democratie is de *procedure-gevoeligheid* van de eindbeslissing.

In het derde hoofdstuk neemt de auteur de relatieve meerderheidsregel toegepast op 2 alternatieven apart in ogenschouw. In navolging van May schetst Riker dat de relatieve meerderheidsregel een unieke methode is die voldoet aan de vereiste monotoniciteit, anonimiteit en neutraliteit en onderstreept hij ook de betekenis van deze vormvereisten (op pp. 54-6 wordt de 'demand revealing' à la Tideman en Tullock aangevallen omdat dit mechanisme in strijd is met de anonimiteit). Riker concludeert dat de relatieve meerderheidsregel bij 2 alternatieven, bij voorbeeld in de vorm van een perfect tweepartijstelsel, alleen dan als een superieure methode mag worden beschouwd als men de 2 alternatieven als gegeven beschouwt. Doet men dat niet, dan wordt het van belang te weten of de betreffende alternatieven op billijke wijze naar voren zijn gekomen. Als de keuze-mogelijkheid wordt opgelegd, dan is zelfs de relatieve meerderheidsregel geen billijke methode (pp. 60-4).

In het vierde hoofdstuk inspecteert Riker de eigenaardigheden van stemprocedures die op meer dan 2 alternatieven worden toegepast. Riker onderscheidt zes varianten van de meerderheidsregel (waaronder recente varianten als die van Copeland, Kemeny en Schwartz), drie varianten van de positionele regel (waaronder de 'approval voting à la Brams en Fishburn en, uiteraard, de Borda-methode) en drie varianten van de utilitaristische regel. De werking van deze regels wordt beoordeeld met behulp van zes criteria (naast de criteria van May het criterium van de Condorcet-winnaar, het criterium van de onafhankelijkheid van irrelevante alternatieven en een consistentie-maatstaf). Riker laat zien dat geen enkele regel aan al deze criteria voldoet. Meer in het bijzonder wijst hij op de strijdigheden tussen de consistentie-maatstaf en de meerderheidsregel, tussen de onafhankelijkheidseis en de Borda-methode, tussen de anonimiteitseis en de methode van 'approval voting' en tussen de onafhankelijkheidseis en de utilitaristische methode. De tweede tekortkoming van de democratie is dat er in de verzameling van democratische stemprocedures geen procedure te vinden is die een *acceptable* aggregatie van standpunten waarborgt. Rikers persoonlijke voorkeur gaat uit naar een bepaalde combinatie van regels (p. 113). In het vijfde hoofdstuk begint Riker met een bespreking van de betekenis van de democratische eindbeslissingen. Volgens hem is Arrows onmogelijkheidstheorema relevant voor de leer van de democratie omdat

- cyclusvorming kan optreden;
- cyclusvorming zal optreden bij stemmingen over belangrijke kwesties (waarover vaak geen consensus te bereiken is);
- de maatstaf van de onafhankelijkheid van kansloze alternatieven niet verwaarloosd mag worden (pp. 129-130);
- het opgeven van de transitieitseis (door Plott en Sen) de spanning tussen billijkheid en collectieve rationaliteit niet opheft.

De derde tekortkoming van de democratie is dat niet gegarandeerd kan worden dat de eindbeslissing niet *willekeurig* is.

In het zesde en zevende hoofdstuk komt Riker langs een andere weg tot dezelfde conclusie. In het zesde hoofdstuk gaat hij in op het strategisch stemgedrag, de

stemmenruil in het bijzonder (pp. 156-167). In het zevende hoofdstuk geeft hij vele voorbeelden van de manipulatie van de democratische agenda. In dit hoofdstuk brengt Riker op p. 181 een caesuur aan als hij begint aan de behandeling van een onderwerp dat hem de laatste jaren vaker in beslag heeft genomen, namelijk het politieke evenwicht. In veertien pagina's (pp. 181-195) geeft hij een beknopt overzicht van de recente theorie van het politieke evenwicht (Black, Kramer, Plott, McKelvey en Schofield). Uit deze theorie leidt Riker af dat stabiele evenwichten in de democratische politiek uitzonderlijk zijn en dat veranderingen in de vorm van agendaverschuivingen regel zijn.

In het achtste hoofdstuk tracht Riker het proces van politieke verandering (political disequilibrium) inzichtelijker te maken met behulp van een politicologische evolutietheorie waarin de politiek als een nulsom-spel wordt opgevat en de onvrede van verliezers een bewegende kracht is. Evenals vele andere evolutietheoretici stelt Riker vast dat zijn politicologische evolutietheorie alleen maar globale voorspellingen mogelijk maakt (p. 212). In het negende hoofdstuk wordt de evolutietheorie geïllustreerd aan de hand van het voorbeeld van de Amerikaanse slavernij-kwestie.

In het tiende hoofdstuk concludeert Riker tenslotte dat het ideaal van het populisme geen stand houdt in het licht van de bevindingen van de politieke-besluitvormingstheorie. Het liberalisme stelt aan de politieke democratie zeer beperkte eisen, namelijk preventie van overheersing en preventie van tyrannie (dat wil zeggen grote nutsverliezen voor de meerderheid van de bevolking), en kan daarom wél standhouden. Een combinatie van liberalisme en populisme is volgens de schrijver onmogelijk.

Het verwijt dat men Riker kan maken is dat hij een onbillijke tweekamp tussen liberalisme en populisme opvoert. Van meet af aan is duidelijk dat hij niets moet hebben van een populistische interpretatie van democratische waarden (zoals de waarde positieve vrijheid). De conclusie dat de Amerikaanse 'liberal democracy' niet perfect is maar wel de best uitvoerbare vorm van democratische besluitvorming ligt dan al zonder omweg voor het oprapen. De verdienste van Riker is tweeledig. Hij geeft een samenvatting van recente artikelen op het vakgebied van de politieke-besluitvormingstheorie die verspreid zijn over vele tijdschriften en die alleen nog voor specialisten geschreven worden. Het fraaie van Rikers samenvatting is dat hij aansluit bij zijn vroegere inzichten over de politiek als nulsomspel, de cardinale nutsmeting, de betekenis van het tweepartijstelsel en dergelijke (een element van traditie) én dat hij een politicologische interpretatie geeft aan de nieuwe artikelenliteratuur met behulp van vele rekenvoorbeelden (een element van nieuwheid).

Rikers lijst van tekortkomingen van de democratie vormt een regelrechte uitdaging aan het adres van theoretici die zwaar leunen op een interpretatie van verkiezingen als uitingen van de publieke opinie (ik denk aan contracttheorieën, theorieën over politieke verplichting en legitimiteitstheorieën). Een schrale troost is dat zelfs Riker zich niet kan onthouden van een interpretatie van verkiezingen. Van 1800 tot 1856 staan de Amerikaanse presidentsverkiezingen in het teken van agrarische expansie, van 1860 tot 1928 in het teken van commerciële expansie en van 1932 tot

1980 in het teken van de expansie van de verzorgingsstaat, weet Riker (pp. 239-241). Het is nu eenmaal het lot van de politieke-besluitvormingstheorie dat zij een verbinding moet leggen tussen democratische eindbeslissingen en de preferenties van kiezers.

J. W. de Beus

A. John Simmons, **Moral Principles and Political Obligations**, Princeton (Princeton University Press), 1981, 236 p.

'Most citizens have neither political *obligations* nor 'particularized' political *duties*, and they continue to be free of such bonds barring changes in political structures and conventions' (p. 192). Tot deze actuele conclusie komt John Simmons in zijn boek 'Moral Principles and Political Obligations'. Zijn conclusie lijkt ruimte te scheppen voor verzet en protest van socialistische zijde tegen de crisispolitiek van de huidige regering. Maar, gelet op zijn uitgangspunten is het de vraag of Simmons' redenering voor hen acceptabel kan zijn.

De gangbare gedachtengang, dat burgers een politieke verplichting hebben en dat burgerlijke ongehoorzaamheid een moeilijk te rechtvaardigen uitzondering hierop is, prikt Simmons door. 'Obedience remains as much in need of justification as disobedience', betoogt Simmons (p. 200). Het voordeel van deze symmetrie tussen gehoorzaamheid en ongehoorzaamheid is dat de verantwoordelijkheid van de individuele burger centraal komt te staan. Telkens weer moet de burger door middel van morele argumentatie en afweging nagaan, of het aanvaarden van overheidsbeslissingen in overeenstemming te brengen is met andere morele claims. Juist het ontbreken van deze kritische morele bezinning in de gangbare gedachtengang is volgens Simmons, 'the cruellest sort of trap for the poor, the oppressed, and alienated' (p. 201).

Simmons baseert zijn conclusie vooral op zijn onderzoek naar de houdbaarheid van drie gangbare argumentaties van politieke verplichting: het argument van 'consent'; het argument van 'fair play'; en het argument van rechtvaardigheid. Het afleiden van politieke verplichting uit het geven van toestemming is het meest bekende argument. Hobbes, Locke en Rousseau zijn bekende filosofen uit de zogenaamde consent-traditie. Politieke verplichting is volgens deze traditie niet een natuurlijke plicht, maar een kunstmatige. Deze opvatting hangt samen met de moderne idee dat de samenleving een artificiële constructie is. In de klassieke natuurrechtstheorieën zijn staat en maatschappij het resultaat van een contract. Politieke verplichting is dan gebaseerd op een wilsbesluit van het individu: het geven van toestemming. De kern van deze opvatting is volgens Simmons niet zo zeer de bescherming van het individu en zijn belangen, maar vooral het garanderen van de vrijheid om te kiezen of men aan een bepaalde politieke macht gebonden wil worden. 'The consent theorist demonstrates', volgens Simmons, 'a preference for *individual commitment* over unavoidable benefits or protection of interests' (p. 69).

Dit individualistische uitgangspunt maakt Simmons tot centraal element in zijn betoog. Het gevolg hiervan is dat het afleiden van politieke verplichting in bijna alle gevallen mislukt. Het meerderheidsbeginsel verschaft alleen een grond voor verplichting aan de oorspronkelijke contractsluiters. Voor latere generaties speelt het meerderheidsbeginsel geen rol: 'Personal consent is required for political obligation and unanimous consent for legitimacy' (p. 73). Maar, zo kan men tegenwerpen, impliceert politieke participatie, zoals het gebruik maken van het stemrecht, niet het geven van toestemming? Ook dit door Plamenatz gehanteerde argument van indirecte toestemming wordt door Simmons verworpen. Het gebruik van de term consent in dit verband is namelijk meer een metafoor. Want, zo meent Simmons, 'one may, and probably the average man does, register and vote with no intention whatsoever of consenting to anything' (p. 93).

Locke heeft binnen de consent-traditie een belangrijke variant ontwikkeld om politieke verplichting af te leiden: het beginsel van stilzwijgende toestemming. Simmons betoogt dat dit beginsel meestal tot een ander beginsel, namelijk fair play, herleid kan worden. Bovendien moet ook dit stilzwijgen, overeenkomstig het uitgangspunt van 'individual commitment', opgevat worden als een *bewust* stilzwijgen. De voorbeelden die Locke van 'tacit consent' geeft, zoals het gebruik van wegen, het hebben van eigendom, het wonen in een bepaald gebied, zijn niet te beschouwen als stilzwijgende tekenen van instemming. Daarom alleen al bieden ze geen grond voor politieke verplichting.

Lockes voorbeelden van stilzwijgende instemming kunnen ook worden beschouwd als het accepteren van voordelen. Dit is het door Hart en Rawls ontwikkelde 'fair play argument' van politieke verplichting. Deze gedachtengang is vooral van belang voor de moderne verzorgingsstaat, waarin een groot aantal collectieve voorzieningen bestaan. Omdat men hiervan de voordelen accepteert, is men politiek verplicht, zo luidt de redenering. Aan de ene kant impliceert het accepteren van voordelen dat men als deelnemer beschouwd wenst te worden. Dit accepteren is alleen toepasbaar in kleine groepen en is opnieuw een vorm van bewuste stilzwijgende instemming. Aan de andere kant, en dit is het geval in de verzorgingsstaat, kan alleen onder bepaalde voorwaarden van accepteren worden gesproken. In dit geval moet namelijk de samenleving als geheel worden opgevat als een coöperatieve onderneming, waarvan allen voordeel hebben. Bovendien moeten burgers ook bewust vanuit een dergelijke houding handelen. Maar, zo verzekert Simmons ons, 'Most of us do not have these requisite attitudes toward or beliefs about the benefits of government. At least many citizens barely notice ...the benefits they receive' (139).

Ook het door Rawls ontwikkelde argument van politieke verplichting uit de 'natural duty of justice', strandt op Simmons' uitgangspunt van 'individual commitment'. Wil namelijk uit deze algemene en natuurlijke plicht tot rechtvaardigheid een politieke verplichting volgen, dan moet een toepassingsclausule worden ingevoegd. Dat wil zeggen: Men is verplicht ten aanzien van rechtvaardige instituties wanneer die op ons van toepassing zijn. Het leven in een bepaald gebied of het hebben van een bepaalde nationaliteit zijn contingente factoren en vallen daarom niet onder deze toepassingsclausule. Wil een rechtvaardige institutie op iemand van